

Vuoden Lyseolaisen Puhe 24.9. 2022

Porin Lyseon Lukion Seniorien juhlatilaisuus Porin Päivänä
klo 13-14, Porin Suomalainen Klubi

Antu Sorainen Dosentti, fil.tri, vastuullinen tutkija Helsingin yliopisto, sukupuolentutkimus

*** Arvoisat Lyseolaiset sekä muu juhlaväki! Kiitän osakseni tulleesta erityisestä ja huomattavasta kunniasta. Ketäpä lyseolaista ei pyörryttäisi Alma Materilta tuleva tunnustus. Nyt on peräti kyse Keisarillisena Kaksoislyseona aloittaneesta historiallisesta opinahjosta, joka on kouluttanut yhteiskuntaamme monia merkittäviä henkilöitä ja siten rikastuttanut koko suomalaista kulttuuria. Valintani Vuoden Lyseolaiseksi 2022 liikuttaa mieltäni erityisen paljon sukusyistä. Kaksi sisaruksistani on myös Lyseon kasvatteja (Katariina Sorainen s. 1967 ja Jussi Sorainen s. 1959). Isovaarini Lars Hugo Sandelin puolestaan toimi pitkään Porin Lyseon rehtorina 1900-luvun alussa. Hänen oppilaanaan kirjoitti ylioppilaaksi muun muassa Risto Ryti. Palaan tähän kiintoisaan Lyseon esihistoriaan puheeni loppupuolella. Lienee paikallaan ensin lausua muutama sananen omasta koulupolustani ja siitä, miten Lyseolaisuus on vaikuttanut elämänvalintoihini ja uraani. Koska olen tutkija, noudatan sukupuolentutkimuksessa ja feministisessä filosofiassa tällä hetkellä erittäin ajankohtaista itseteorian otetta. Siinä kulttuurisesti juurtuneet ilmiöt, käsittekkamppailujen politiikka ja oma seksuaalisuuden sekä sukupuolen eläminen historiallisessa ja paikallisessa yhteydessä nivotaan yleisöystävälliseen minäkertomuksen muotoon. Lyseolaiseksi Tulin Cygnaeuksen ala-asteelta kokeilupolustani silloiselle Teljän yläasteelle vuonna 1976. Olimme perinteikkäässä Lyseossa vasta toinen vuosikaarti, johon kuului myös tyttöjä. Monet poikakoulun perinteet olivat tuolloin yhä näkyvää kerrostumaa, vaikka maakunnankuulu biologianopettaja Juhani Pälsi ja jotkut muut vanhan liiton persoonallisimmat opettajat olivat ehkä jo ehtineet nikotella pahimmat sukupuolinikottelunsa edellisen vuoden aikana. Isoveljeltäni olin kuullut aika hurjia juttuja Lyseon poikien kulttuurista. Me tytöt pidimme luonnollisesti puolemma ja sopeuduimme hyvin. Samalla muutimme koulun ilmapiiriä ja joitakin vakiintuneita toimintatapoja. Jos poikakoulun aikaan oli vielä ammuskeltu ritsoilla maantiedon tunnilla kartoja rikki niin sellaisesta ei enää ollut puhuttakaan (anekdootti peräisin toveri Ulla Tommilan isältä, joka kävi Lyseota ennen 2. maailmansodan alkua). Tosin jotkut – pojat – kai yhä tulivat kastetuiksi pää edellä vessanpyttyyn, mutta nuo kyseenalaiset rituaalit karsiutuivat nopsaan peruskouluajan koittaessa. Onneksi. (Varhaisin koulumuistoni Lyseon pihalta on kylläkin väkivaltainen: yläluokan pojat kiusasivat joukolla erästä poikaa niin pahoin, että veri

lensi.) Ensimmäinen luokanvalvojani taisi olla Kalevi Hannuksela, uskonnonopettaja. Hänen bravuurinsa oli julistaa ensimmäisellä tunnilla, että “10 kuuluu jumalalle, 9 minulle, oppilaille se mikä on kahdeksasta alaspäin.” Kuulu kirjailija Hilja Valtonen viittaa pienessä, mutta merkittävässä novellissaan “Kuinka romantiikka riistettiin” (1946) siihen kuinka sotien aikaisen suomalaisen koulun tapa nöyryyttää oppilaita etenkin tunteiden osoittamisesta on aiheuttanut sen, että Suomessa osoitetaan kyllä kykyjä, muttei tuoda esiin tunteita. Ehkä Hannukselakin olisi voinut arvioida jumalansa asemaa uudemman kerran. Yläasteella käytössä olivat tuolloin tasoryhmät. Tärkeimmiksi katsotuissa aineissa – kuten vieraat kielet ja matematiikka – oppilaat jaettiin kolmeen eri tasoon. Vaikka peruskoulu oli suuri läpileikkaus koko ikäluokasta, tuotti tasoryhmitys väistämättä tätä kokemusta riistäviä kovia sosiaalisia hierarkioita. Alimpien tasoryhmien oppilaat ryhmäytyivät keskenään; he vetäytyivät muillakin tunneilla ja välitunneilla syrjemmälle. Ylemmän ryhmän sosiaalinen itsetunto taas oli koholla; heille tilan ottaminen oppitunneilla ja välitunneilla keskiöstä tuntui itsestänselvyydeltä. Peruskoulun loputtua siteeni joihinkin toisten tasoryhmien oppilaisiin ovat onneksi muutamassa tapauksessa säilyneet, mutta muutoin he katosivat näköpiiristäni kun itse siirryin lukioon. Ne, jotka lähtivät yläasteen jälkeen työelämään tai ammattiopintoihin jäivät elämäni ainoastaan mikäli meillä oli muita liittymisen tapoja koulun ulkopuolella. Tärkein näistä oli Porin torin reunatalojen lasten piiri – oma lapsuudenperheeni asui Yrjönkatu kymppissä, jossa isälläni oli hammaslääkärin vastaanotto kotimme yhteydessä. Torin kulmien tyttöjen kanssa meillä oli yläasteella jopa oma jengi, KKK eli Kolme Kovaa Kimmaa. Pukeuduimme jääkiekkorotseihin, BayCityRollers -huiveihin ja ja niin piukkoihin leveälahkeisiin farkkuihin, että kun yksi makasi keittiönpöydällä vatsa litteänä niin kaksi muuta kiskoi molemmin puolin tämän housuja jalkaan. Välillä apuna piti käyttää steariinia, jotta vetoketju saatiin kiinni. Sitten kierrettiin kartsaa, pelattiin flipperiä tai seisoskeltiin torilla naamat sinipunaisina, sillä ylituikoissa housuissa oli vaikea hengittää. Poikien kanssa vaihdettiin luokkasormuksia niin tiheään, että isoveljeni teki vitsinä seinälleni lapun: “Antun Top5 pojat tänään: 1. Jarmo, 2. Mika, 3. Niko, 4. Jouni, 5. Jarkko.” Toisaalta meidän yläasteen tyttöjen vapaa-aikaan kuului myös se, että kiipeilimme Säästöpankin, KOPin talon ja Hallin talojen katoilla – olimmehan kuitenkin lapsia, varsin hurjapäisiä. Olikohan kattokiipeilyä varten toiset, väljemmät housut? Joku KKK:n tytöistä kantoi ehkä kotiavainta kaulassa, sillä tuolloin äidit olivat yleisesti töissä. Oma äitini oli kotona, mikä oli harvinaista 1970-luvulla. Porin Lyseon lukioon siirryin vuonna 1979. Tämä olikin hauskin kouluvuosi! Hauskuus johtui siitä, että tyttöjä oli vuosikerrasta niin suuri osuus, että meille muodostettiin tyttöluokka. Tyttöluokalla oli erilainen energia ja erilaiset sosiaaliset säännöt kuin sekaluokassa. Itse koin tuon energian vapauttavana, koska pojat eivät vieneet huomiota meluamalla tunneilla eikä tyttöjen keskinäistä aikaa vienyt flirttailu pojille tai näiden muihin huomionsoituksiin reagoiminen. Olin protolesbo tyttö, joten tietenkin pidin siitä, ettei minun

tarvinnut kilpailla luokassa poikien kanssa tyttöjen huomiosta! Tuolloin, 1970-80 –luvun taitteessa lesbon käsite tai sosiaalinen kategoria ei ollut mitenkään tuttu tai arkipäiväinen asia. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta ei opetuksessa ollut tietoaakaan. Onneksi lukiossa ystäväpiirini keskiössä oli niin sanottu omituisten otusten kerho, jossa hyväksyttiin monenlaiset tavat etsiä itseään ja muodostaa nuoruuden identiteetti. Tähän 45 vuoden jälkeen yhä yhtä pitävään ystäväjoukkoon lukeutuvat Arto Kallioniemi, Leena-Kaisa Saarnilehto (nyk. Hyllinen) ja Jack Hoover (tuolloin Jarmo Ylikoski). Kokoonnuimme usein Hietaniemen kahvilassa Isolinnankadulla perjantaisin koulun jälkeen puimaan koulun, maailman, kulttuurin, yhteiskunnan ja toistemme asioita. Lukiovuosina lyseolaiset ehtivät, hämmästyttävää kyllä, joka välitunti kahville läheiseen baariin. Sen ilma seisoi tönkkönä tupakansavusta ja nurkassa soi 20 pennin jukeboxi. Miten meillä olikaan taskurahaa ostaa pieni kahvi ja soittaa Hassisen Konetta tai Bob Marleyta joka ikisellä tauolla! Olimme tienanneet omaa rahaa esimerkiksi kerhonojajoina tai rippileireillä isosina. Elimme aikakautta, jolloin töitä oli nuorillekin tarjolla. Parhaina pidettyihin kesätyöpaikkoihin oli tuolloinkin kuitenkin kova kilpailu. Lukion jälkeen olin kaksi kesää Satakunnan Kansassa toimittajaharjoittelijana uutistoimituksessa. Tähän vaikutti Lyseon opettajista erityisesti Reija Salonen, legendaarinen ja karismaattinen suomenopettaja joka herkeämättä ja aitoporilais-pirullisesti kannusti kirjoittamistani läpi lukiovuosien: “Sorainen, armahda, ne pilkkusäännöt!” Olen hänelle edelleen todella kiitollinen, sillä tuolloin saadusta tuesta on ollut merkittävää iloa myös pitkällä tutkijan uralla. Satakunnan Kansassa tukeuduin juttuideoita miettiessäni pääsääntöisesti verkostoihin, jotka olin saanut perinnöksi Lyseosta. Aloitin ylioppilaskevään jälkeen teologian opinnot Helsingissä isovaarini Lars Hugo Sandelinin ja sukuni pitkien pappisperinteiden jalanjäljissä. Opinnot kuitenkin keskeytyivät turhautumiseen siitä ettei naispappeus ollut vielä mahdollista. Maa alkoi muutoinkin polttaa hämmentävien kouluvuosien ja kärsimättömien ensimmäisten opiskeluvuosien jälkeen. Coming out kohdallani tuli ajankohtaiseksi vasta kaksi vuotta ylioppilaaksi kirjoittamisen jälkeen, vuonna 1984, kun muutin vuodeksi Alankomaihin sosiaalis-yhteiskunnallista harjoittelua varten. Sen jälkeen elin kansainvälistä lesboanarkistielämää: olin perustamassa kulttuurihistoriallista naiskulttuuriryhmä Extaasia, ja toimitin ryhmän monitahoisesta seksuaali- ja taideaktivismista kirjan Julmia naisia (Odessa, 1989). Mainitsin aiemmin, että olin lyseolaisena protolesbotyttö. Se tarkoittaa, että vaikka minulla oli romanttisia suhteita ja vahvoja tunnehyökkyä toisiin tyttöihin kouluaikoina, ne olivat silti hyvin viattomia. Hiljaisen hyväksynnän ja uuden aallon nuorisokulttuurin liberalisoituvan hämmin keskellä tyttöjen keskinäisiä romanttisia energioita kuitenkin myös paheksuttiin. Sain luultavasti elinikäisen trauman muutamien opettajien ja eräiden vanhempien sekä tiettyjen poikien alentavan suhtautumisen takia, tai – laajemmin katsottuna – tuolloin koulussa ja yhteiskunnassa vallinneen tietynlaisen heteroseksuaalisuuden järjestyksen vuoksi. Onneksi trauma muuntui luovaksi,

itsepäiseksi energiaksi! Kouluvuoteni olivat kuitenkin aidosti queeria aikaa siinä mielessä ettei selkeitä, vankkoja LHBQTQ+ -identiteettejä ollut määrittelemässä emootioita, halua, liittymistä tai keskinäisten tunteiden ilmaisun hapuilua. Samalla elimme kuitenkin virallisesti ja rakenteellisesti erittäin heteronormatiivista järjestystä. Esimerkiksi avioeron sai vain todistamalla toisen puolison syyllisyyden käräjäoikeudessa; vaimon sai raiskata; kotiväkivalta ja ruumiillinen kuritus oli, ikävä kyllä, toveripiirissäni valitettavan yleistä. Kouluvuosina koetulla hurmiolla, hämmennyksellä ja häpeällä on ollut suuri merkitys sille, millaiseksi elämäni ja tutkimusurani on muotoutunut. Tutkimustoimintani Palasin lesboanarkistivuosien jälkeen maailmalta Helsingin yliopistoon vuonna 1990, ja tein maisterintutkinnon kulttuuriantropologiassa sekä oikeustieteessä. Opiskelin osan tutkinnostani Amsterdamin yliopistossa, jossa siihen kuului kriminologiaa, oikeusfilosofiaa ja lesbotutkimusta. Olin ensimmäinen naistutkimuksen tohtori Suomessa, ja muutaman kuukauden erolla toinen Pohjoismaissa Väitöskirjani oli kansainvälisesti urauurtava ja herätti huomiota, sillä se käsitteli 1950-luvun lesbo-oikeudenkäyntejä Itä-Suomessa. Perustin Suomen Queer-tutkimuksen seuran. Toimin myös Oikeus- ja yhteiskuntapoliittisen yhdistyksen puheenjohtajana. Samalla edistin oikeusjärjestelmän ja yksilön kohtaamisen tutkimusta sukupuolen, seksuaalisuuden ja oikeuden uudella tutkimuskentällä. Olin vierailevana tutkijana muun muassa Leedsin, Lontoon, Södertornin ja Kentin yliopistoissa samalla kun tein pitkiä antropologishenkisiä tutkimusretkiä esimerkiksi Kaliforniaan, Venäjälle ja Kreikkaan. Sain rahoituksia riskialttiisiin ja rohkeisiin hankkeisiin, joissa tutkin muun muassa pedofiilin politiikkaa suhteessa 1970-luvun GayLibiin ja yhtenäistyvän Euroopan oikeuden kerrostumiin. Suomen Akatemian akatemiaturkijana johdin monivuotisen akatemiahankkeen, jonka teemana oli sukulaisuuden marginaalit. Sen tuloksista ilmestyy tänä syksynä kansainvälinen julkaisu (feminists@law). Olen myös kirjoittamassa kirjaa sateenkaari-ihmisten perintöasioista, joista olen ensimmäisenä Euroopassa tehnyt suuren monikansallisen ja monimenetelmäisen tutkimuksen. Parhaillaan tutkin Suomen Kulttuurirahaston 3-vuotisella rahoituksella protolesboutta ja kansallishenkeä sotien välisessä Suomessa. Tähän hankkeeseen liittyy olennaisesti Porin kaupunki- ja kouluhistoria. Tutkimukseni keskeinen henkilö kävi koulunsa vanhassa Tyttölyseossa eli Malminpään koulussa – jossa itsekkin peruskouluaikeihin opettelin muun muassa mainostussausta ja konekirjoittamista. Jos kaikki käy kuten suunniteltu on, kootaan tästä tutkimuksesta yleistajuinen näyttely erään Porin keskustan puutalon ja sen asukkaiden elämästä ja muuttuvasta sukulaisuudesta 120 vuoden aikana, vuodesta 1903 vuoteen 2023. Tämä taidetta ja tiedettä yhdistävä hanke liittyy myös Arto Kallioniemi ja itseni jakamaan tutkimusinnostukseen: eli Porin kaupunkihistoriaan, gentrifikaatioon ja kaupunkiantropologiaan. Lopuksi, muutama sananen isovaaristani, Lyseon rehtori Lars Hugo Sandelinista Ollessani varhaismurrosikäinen peruskoululainen roikkui Lyseon uuden puolen portaikossa tiukkailmeisen kovakauluksisen

isovaarini muotokuva. Muistan sen aivan valtaisana, koko seinän peittävänä – vaikka todellisuudessa se on tavanomaisen taulun kokoinen. Kun juoksin KKK:n tyttöjen kanssa villisti alas koulun portaakkoa kohti välitunnin riemuja tai baarin jukeboxia tuntui, että isovaarin tuimat silmät takertuivat niskavilloihini ja vaativat käyttäytymään kuin kunnan tyttö: hillitysti. Lars Hugo Sandelin olikin varsin ankara herra, jolla oli korkea moraali. Hän peräti irtisanoutui Lyseon rehtorin virasta närkästyneenä vuonna 1922. Tuohtumuksen aiheutti yhtäältä se, että Lyseon pojat lauloivat penkkariaamuhartaudessa virttä ”Koko maailma iloitkoon.” Lars Hugon mielestä koko maailman ei tarvitse iloita sen johdosta, että poikien opiskelu Lyseossa päättyy. Toinen syy oli se, että samaiset pojat olivat penkkariajelulla – Sandelinin nimenomaisesta kiellosta huolimatta – sitoneet reen perään naruun kirjoja, jotka laahautuivat lumessa. Isovaarin mielestä kirjoja piti suuresti kunnioittaa, eikä hän siten voinut sulattaa tätä pyhäinhäväistystä! Lars Hugo Sandelinin ‘poikiin’ kuului myös Lyseoon vuonna 1899 otettu Risto Ryti. Rytillä oli isovaarini 17.5.1906 allekirjoittamassa päättötodistuksessa kaikista muista aineista arvosanana ”hyvä” (9-10) – paitsi venäjän kielestä, josta hänellä oli vain ”tydyttävät tiedot” eli 8. Isovaarini 60-vuotisjuhlien kunniaksi vuonna 1920 Ryti luokkatovereineen laati Kalevalaa taidokkaan vitsikkäästi mukailevan, jugend-henkisen onnittelukortin. Sen eräät säkeet kuuluvat näin: ”Oivasti opetit meitä, kaunihisti kasvattelit. Talonpoikaiset talutit, satakuntaiset kuletit näille taion tanhuville, näille tieon tienohille. Sinä, mies varaväkevä, Sinä tieoissa tehoisa! Aina aivoissa asuvi sytevi syömissämme, mitä parhainta pakisit, jalointa jakelit meille, oman aivosi aartehista, oman otsasi opista. Totinen totuuden tulkki, opas oikean osava, koulun korkea kuningas. Monen polvenki monarkki, nähkös intosi itävän, tuovan kasvun kaa’antasi, raa’antasi, vakavan varoittelusi.” Näihin monimielisiin aatoksiin – yhtenä satakuntalaisena jonka Lyseon perinteet ovat kuljettaneet uuden ja uraa uurtavankin tiedon äärelle sekä oman ja vähän toistenkin otsan oppeja kolkuttelemaan – päätän puheeni ja kumarran. Kiitän kauniisti tätiäni, tekstiilitaiteilija Raili Soraista, jonka tarkan sukuarkistotyön tuloksena saatoin kertoa ja esittää Porin Lyseon historiaan liittyviä seikkoja! Suurkiitos myös esitelmää etukäteen kommentoineille asiantuntijoille: Helsingin yliopiston uskonnondidaktiikan professori ynnä itsekin Vuoden Lyseolainen (2018) Arto Kallioniemelle ja sukupuolentutkimuksen professori Tuija Pulkkiselle, Rauman Lyseon poika, kirjailija Tapio Koivukarille, Espoon seurakuntayhtymän yhteisen seurakuntatyön päällikkö Eero Jokelalle sekä erityisesti KKK-koulutoveri Kirsi Pynnöselle (+ queer-kirjailija Heidi Airaksiselle).